

ולא יכרת כנף המעיל*

הקדמה:

דברים שלפנינו אנו מבקשים לעיין באחד מהפרקים המרתקים העומדים במרכזו של ספר שמואל ותהליך צמיחתה של מלכות בית דוד מתוך ההתמודדות עם שאול המלך. דרכו של דוד דורשת עיון עמוק והיא בעלת השלכות נצחיות, כנבואה שנצרכה לדורות. אין בכוונתנו להשליך מהפרק בצורה ישירה אל המציאות שלנו, שהרי אין התנ"ך משמש כעיתון ח"ו. אנו מבקשים ללמוד ביחד עם תלמידינו פרק בתנ"ך, להיפגש עם דבר ה' הדובר אלינו דרך הנבואה ומתוך כך לבוא אל המציאות שלנו עם עוצמה רוחנית גדולה יותר.

אין כמו לימוד בית מדרשי מעמיק הפותח בשאלות משותפות על הפרק, ממשיך בעיון בפרשנים ראשונים ואחרונים ומסכם, סכום ביניים, בבניית מהלך רעיוני החפץ למצוא באשר למדנו כיצד ניתן לקיימו, כהדרת הרמב"ן באיגרתו.

נתחיל אם כן בלימוד הפרק:

(א) ויעל דוד משם וישב במצדות עין גדי:

(ב) ויהי כאשר שב שאול מאחרי פלשתים ויגדו לו לאמר הנה דוד בַּמְדְּבָר עין גדי: ס

(ג) ויקח שאול שלֹשֶׁת אֶלְפִים אִישׁ בַּחֹר מְכָל יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךְ לְבַקֵּשׁ אֶת דָּוִד וַאֲנָשָׁיו עַל פְּנֵי צוּרֵי הַיְעֵלִים:

(ד) וַיְבֹא אֶל גְּדֵרוֹת הַצֹּאן עַל הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מָעָה וַיְבֹא שְׂאוּל לְהַסִּיד אֶת כַּגְלִיו וְדָוִד וַאֲנָשָׁיו בְּיַרְכְּתֵי הַמָּעָה יֹשְׁבִים:

(ה) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי דָוִד אֲלֵיו הִנֵּה הַיּוֹם אָשֶׁר אָמַר יְקֹנֶה אֲלֵיךְ הִנֵּה אֲנִי כִי נֹתֵן אֶת <איביך> אִיְבֹךְ בְּיָדְךָ וְעָשִׂיתָ לוֹ כְּאֲשֶׁר יִטֵּב בְּעֵינֶיךָ וַיִּקָּם דָּוִד וַיְכַרֵּת אֶת כַּנֹּף הַמְּעִיל אֲשֶׁר לְשְׂאוּל בְּלֵט:

(ו) וַיְהִי אַחֲרַי כֹּן וַיֵּךְ לֵב דָּוִד אֶתוֹ עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת כַּנֹּף אֲשֶׁר לְשְׂאוּל: ס

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשָׁיו חֲלִילָה לִּי מִיִּקְוֶה אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה לְאִדְנֵי לְמִשִּׁים יְקֹנֶה לְשִׁלְחֵי יְדֵי בּוֹ כִּי מִשִּׁים יְקֹנֶה הוּא:

(ח) וַיִּשְׁטַע דָּוִד אֶת אֲנָשָׁיו בַּדְּבָרִים וְלֹא נִתְּנָם לְקוֹם אֶל שְׂאוּל וְשְׂאוּל קָם מִהַמָּעָה וַיִּלְךְ בַּדֶּרֶךְ: ס

(ט) וַיִּקָּם דָּוִד אַחֲרַי כֹּן וַיֵּצֵא <מן> <המערה> מִהַמָּעָה וַיִּקְרָא אַחֲרַי שְׂאוּל לְאִמְרוֹ אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ וַיַּבֵּט שְׂאוּל אַחֲרָיו וַיִּקְדֵּד דָּוִד אֶפְרַיִם אַרְצָה

וַיִּשְׁתַּחֲוֶה: ס

* נכתב בעקבות לימוד משותף עם הרב רמי גליקשטיין

(י) וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשָׂאוֹל לְמָה תִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי אָדָם לֵאמֹר הֲנִי דָּוִד
מִבְּקֶשׁ רָעָתְךָ:

(יא) הֲנִי הַיּוֹם הַזֶּה כֹּה עֵינַיִךְ אֶת אֲשֶׁר נִתְּנָךְ יְקֹנֶךָ הַיּוֹם בְּיַדִּי
בְּמַעַרְהָ וְאָמַר לְהַרְגֶךָ וּתְחַסֵּם עַלְיֶךָ וְאָמַר לֹא אֲשַׁלַּח יָדִי בְּאֹדְנֵי כִּי
מִשִּׁיחַ יְקֹנֶךָ הוּא:

(יב) וְאָבִי רָאָה גַם רָאָה אֶת כְּנָפֵי מְעִילְךָ בְּיַדִּי כִּי בְּכַרְתִּי אֶת כְּנָפֵי
מְעִילְךָ וְלֹא הִכְגַּתִּיךָ דַּע וּרְאָה כִּי אִיוּ בְּיַדִּי רָעָה וְפָשַׁע וְלֹא חָטָאתִי
לָךְ וְאַתָּה צִדָּה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ:

(יג) וְשֹׁפֵט יְקֹנֶךָ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וַיִּבְיַנְךָ וַיִּנְקַמְנִי יְקֹנֶךָ מִמֶּנִּי וַיַּדִּי לֹא
תִהְיֶה בְּךָ:

(יד) כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מִשְׁלַל הַקְּדָמָנִי מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע וַיַּדִּי לֹא תִהְיֶה
בְּךָ:

(טו) אַחֲרַי מִי יֵצֵא מִלְּךָ יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי מִי אַתָּה רֹדֵף אַחֲרַי כְּלָב מֵת
אַחֲרַי פָּרַעַשׁ אֶחָד:

(טז) וְהִיָּה יְקֹנֶךָ לְדָוִד וְשֹׁפֵט בֵּינִי וּבֵינֶךָ וַיִּרְא וַיִּכַּב אֶת רִיבִי
וַיִּשְׁפֹּטֵנִי מִיָּדְךָ: פ

(יז) וַיְהִי כְּכַלּוֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אָל שָׂאוֹל וַיֹּאמֶר
שָׂאוֹל הַקֹּל לָךְ זֶה בְּנֵי דָּוִד וַיִּשָּׂא שָׂאוֹל קֶלֶו וַיִּבְדֵּךְ:

(יח) וַיֹּאמֶר אֶל דָּוִד צִדִּיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גִּמְלַתְנִי הַטוֹבָה וְאֲנִי
גִּמְלַתִּיךָ הַרְעָה:

(יט) <וְאֵת> וְאַתָּה הַגִּדְתָּ הַיּוֹם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵתִי טוֹבָה אֶת אֲשֶׁר
סָגַרְנִי יְקֹנֶךָ בְּיָדְךָ וְלֹא הִכְגַּתְנִי:

(כ) וְכִי יִמְצָא אִישׁ אֶת אֹיְבוֹ וְשַׁלַּחוּ בְּדַרְכְּ טוֹבָה וַיִּקְוֶךָ וַיִּשְׁלַמְךָ
טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִּי:

(כא) וְעַתָּה הֲנִי יַדְעֵתִי כִּי מַלְּךְ תִּמְלֹךְ וְקָמָה בְּיָדְךָ מַמְלַכֶת יִשְׂרָאֵל:

(כב) וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵּיקֹנֶךָ אִם תִּכְרִית אֶת זִרְעֵי אַחֲרַי וְאִם תִּשְׁמִיד
אֶת שְׁמִי מִבַּיִת אָבִי:

(כג) וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לְשָׂאוֹל וַיִּלְךָ שָׂאוֹל אֶל בֵּיתוֹ וְדָוִד וְאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל
הַמְּצוּדָה: פ

שאלות לעיון:

1. ויעל דוד משם-מהיכן?
2. מדוע טורח הנביא לספר כי שאול שב מאחרי פלישתים?
3. ויבוא שאול להסך את רגליו-נסה לחשוב על משמעותה של הסיטואציה.

4. "הנה היום אשר אמר ה' אליך"-מהי שיטתם הרוחנית של אנשי דוד (היכן ה' אמר לדוד משפט זה?-עייין מלבי"ם על כד)?
5. ויכרות את כנף המעיל- מדוע עושה זאת דוד?
6. מדוע ליבו של דוד נוקפו על כד?
7. "כי משיח ה' הוא"- האמנם?! (והלא דוד כבר נמשח למלך על ידי שמואל)
8. "וישסע דוד את אנשיו"- דוד לא שסע את אנשיו במעשים, מהי המשמעות של שסוע בדברים (מול איזה תפיסה נלחם דוד)?
9. "אדוני המלך"- מה בא דוד לבטא בקריאה זו?
10. "למה תשמע את דברי אדם לאמור"- מיהו האדם, מה הוא מבטא, וכיצד הוא יוצר חייץ בין שאול לדוד?
11. "ותחסי"- עייין מלבי"ם. מהי המשמעות של השורש ח.ו.ס. בפסוק זה?
12. "ואבי"- מהי המשמעות של התארים השונים שבהם פונה דוד אל שאול (אדוני, אבי)?
13. "ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה בך"-אם שאול ראוי לנקמת ה' בו, מדוע לחכות עד שיהרוג את דוד, אולי נכון יותר שדוד כבר עתה יכוון את העניינים באופן הצודק?
14. "מרשעים יצא רשע"- באר את המשל הקדמוני, וחשוב מהו הרשע בסיפור זה?
15. מדוע מגיב שאול בכי?
16. "ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך"- מלבי"ם מפרש: "כי המולך על יצרו הוא הראוי למלכות"- מהו היצר בעניינינו, ומהו הקשר למלכות?
17. עייין בילקוט שמעוני רמז קלד וחשוב מה אירע בסופו של דבר לשאול ומי גרם לכך?

בשולי הדברים:

פרק זה טעון בעוצמה מחשמלת ממש. מתרחש בו מפגש מותח ומרתק בין גדולי עולם, בין המלכים הראשונים של ישראל, בין דוד ליוסף, בין מי ששקעה שימשו למי שזה עתה עולה וזורחת שימשו.

הפרק פותח בציון המקומות מהם הגיעו דוד ושאול אל המערה בעין גדי. איזכור זה אינו מקרי כלל וכלל. דוד עולה לעין גדי מההתרחשות הטראומטית הקודמת בה הוא כמעט נתפס בידי שאול ואנשיו, וזוהי התחושה שהוא נתון בה במחבואו אשר במערת עין גדי. אם נעייין בדברי חז"ל נחוש עד כמה היה מצבו של דוד קשה בעיני עצמו:

"ומהו 'נחפז ללכת', אלא כיון שראה דוד עצמו מצומצם ביד שאול ואנשיו התחיל אומר על חנם משח אותי שמואל ואמר משחך ה' למלך שנאמר 'אני אמרתי בחפזי וגו', א"ל הקב"ה שמואל כוזב? אני מעיד עליו שהוא נאמן דכתיב וידע כל ישראל וגו' כי נאמן שמואל. מיד בא מלאך אל שאול לאמר מהרה ולכה, מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח משמים ויושיעני".

המדרש קושר בין החיפזון של דוד בפרק הקודם בעודו בורח משאול לבין אמירתו בתהילים (קטז) 'אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב'. היאוש הטוטאלי מכל האדם, מתברר במדרש שהוא כולל את המיוחד שבאדם-שמואל הנביא. דוד שכבר נמשח למלך על ידי שמואל עומד ברגע של משבר בו נראה כי הוא קרב אל סופו, ואיה דברו של שמואל?? כל עולמו של דוד עומד על סף כיליון, הכל

הולך להיגמר... אך יש מי שמביא את המציאות להתפתח באופן כזה שדוד ימצא את עצמו בפרק הבא בעמדת יתרון על שאול רודפו.

שאל לעומת זאת בא "מאחרי פלישתים". בפרק הקודם התוודענו לסלע המחלקות, זהו הסלע בו נחלקו גיבורי שאול זה מזה בשאלה האם להמשיך במרדף אחר דוד או לפנות למלחמה בפלישתים (רד"ק). שאול הכריע בספק זה, שאף ליבו היה נתון בו (תרגום יונתן), שעליו להילחם באויבי עמו ולכן הוא יצא למלחמה בפלישתים. מלחמה באויבי ישראל היא גילוי של מסירות נפש למען האומה ושמ ה' אשר בה, על כן שאול מכריע לצד זה. יש כאן מצב מורכב מאד: מצד אחד שאול רודף את דוד על לא עוול בכפיו, ומצד שני הוא זה העומד כרגע על משמר הקודש של 'עזרת ישראל מיד צר' במסירות נפש. זאת יודע גם דוד, וזוהי איפוא עמדת המוצא של פרקנו.

והנה שם, בדיוק אל אותה המערה בה נחבאים דוד ואנשיו נכנס שאול להסך את רגליו. הלא דבר הוא! סיטואציה של היסך רגליים היא סיטואציה בה מתגלה ערוותו של אדם, הוא נחשף בנקודות הנמוכות של חייו, על כן יש ללכת לבית הכסא ביחידות. דוד ואנשיו תופסים באופן סמלי וממשי כאחד את שאול ברגע של שפל בחייו. אך מצד שני חז"ל מספרים לנו עובדה מאד מיוחדת על ביתו של שאול ועל שאול עצמו, במיוחד לאור הסיטואציה של פרקנו:

"כל בית אבי היו צנועים וקדושים! אמרו עליו על בית שאול, שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם. הה"ד (שם/שמואל/א כד): 'ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו'. מהו 'ויבא אל גדרות הצאן'? ר' אבין בשם רבי אלעזר: נכנס לו לדיר הצאן גדר לפניו מגדר. 'ויבא שאול להסך את רגליו'- עשה עצמו כסוכה עטוף פעליונים (=מעילים) וישב לבית הכסא. והוה חמי ליה משולשל ציבחד (מעט) ומסלק ציבחד, משולשל ציבחד ומסלק ציבחד. אמר דוד: לית אריך מנגע בהא גופא צניעא (=אין זה הגון לגעת בגוף צנוע זה). הה"ד, דהוא א"ל (שמואל א כד): 'הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך ה' היום בידי במערה ואמר להרגך ותחס עליך' ואחוס עליך אין כתיב כאן אלא ותחס עליך- צניעותך חסה עליך" (במדבר רבה פרשה ד ד"ה ופקדת אלעזר).

שוב דוד מוצא את עצמו בעיצומה של מורכבות המציאות, בה שאול מתגלה בהקשר של רדיפתו מחד גיסא אך בה בעת מתגלה בצניעותו ובמעלותיו הרוחניות מאידך גיסא.

נחזור אל הרגע בו נכנס שאול בגפו, ללא כל שומר, אל המערה שבירכתיה יושבים דוד ואנשיו. שאול בטוח כי דוד מתחבא בסלעים הגבוהים ולא 'על הדרך', על כן לא עולה בדעתו אפילו לקחת עמו שומר למערה. ברגע הזה, בו נראה כי הוא הוא רגע ההכרעה, פונים אנשי דוד אליו לאמר: 'הנה היום אשר אמר ה' אליך הנה אנכי נתן את איביך בידך ועשית לו כאשר יטב בעיניך'. כמה נקודות דורשות בירור בפס' זה: מי הם אנשי דוד? היכן ה' אמר לדוד משפט זה? מה פשר הקרי והכתיב במילה 'איביך'?

בפרק כב פס' ב מספר הנביא כי אל דוד נקבצו 'כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשא וכל איש מר נפשי'. על כך מבאר התנא דבי אליהו (פ"ה):

"ואין מצוקין אלא תלמידי חכמים, שנאמר ויתקבצו עליו כל איש מצוק וגו'".

מדובר איפוא בתלמידי חכמים שנפשם מרה עליהם, אולי בשל מצבה של המלכות ומצבו של העם. הם חשים את האמת בשיא טהרתה, אך מהלך הדברים אינו מורה כי הוא מתקדם לעבר מימוש האמת. על כן הם מתקבצים סביב דוד שנמשח על ידי שמואל הנביא והוא עתיד להיות המלך הבא של ישראל.

עתה ננסה להבין היכן אמר ה' כך לדוד. תשובות שונות בניהם של הפרשנים. רד"ק אומר כי היה ידוע להם שכך אמר ה' לדוד על ידי שמואל, גד או נתן הנביא. ובכך מבאר הרד"ק את פשר הקרי והכתיב במילה 'איביך'. הכתיב (איביך) מבטא את הפרשנות של אנשי דוד כי אף שאול כלול בנבואה זו אך הקרי (איביך) מבטא את העובדה כי בפועל הנבואה נסובה על אויב אחר. למלבי"ם הסבר אחר:

"חשבו, אחר שדוד נמשח על פי נביא, ואחר שאי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ובפרט ששאל רודפו ובודאי יפול הוא ביד דוד שהובטח לו המלוכה מאת ה' בודאי זה סיבה מאת ה' ששאל יבא הנה ויפול ביד דוד, וזה כאילו אמר לו ה' שיתן את אויבו בידו, ובשגם שעל פי הדין יכול להורגו כי רודף הוא".

אנשי דוד אומרים כי אם ההשגחה סיבבה את העניינים באופן הזה, אין זאת כי אם אמירה אלוהית ברורה כי על דוד לעשות בשאל כטוב בעיניו ולהרגו, מה גם ששאל רודף הוא, והבא להרגך השכם להורגו. אנשי דוד חשים בוודאות כי זהו הרגע בו תוכרע באופן סופי המערכה!!! הנה סוף סוף העניינים מתגלגלים בצורה הראויה והנכונה, הנה נראה בחוש כי ה' משגיח על עולמו ולא עזבו ח"ו. אך מה עושה דוד?

בהמשך הפסוק ובשניים שאחריו מתוארת תגובתו של דוד, ואף כאן נחלקו הפרשנים. חלקם אומרים כי לאחר שדוד שמע את אנשיו, הוא קם לכרות את כנף מעילו של שאול ומיד נקפו ליבו על מעשה זה. לאחר שחזר אל אנשיו והם תמחו על כך שלא הרגו, דוד משיב להם בפס' ז: "חלילה לי מה' וכו'". חלקם אומרים כי הפסוקים לא מסודרים בסדר הכרונולוגי אלא בתחילה ניהל דוד את הברור עם אנשיו עד פס' ח ולאחר מכן הוא קם לכרות את כנף מעילו של שאול ונקפו ליבו על כך.

האלשיך הקדוש והמלבי"ם אומרים כאן חידוש מפליא. דוד עצמו הסתפק מה עליו לעשות ברגע זה. אכן, העובדות זועקות כי זהו הרגע בו תוכרע המערכה אך מצד שני האם כבר נשלמה מלכותו של שאול, האם אין לשאל תפקיד נוסף כמלך ישראל, שאם דוד יפגע בו הרי הוא פועל נגד הכוונה האלוהית? דוד מבקש לבחון את הדבר דרך מבחן מיוחד. הצדיקים חשים את הבעייתיות של מעשה מסוים אף אם אין בו כוונות רעות. ישנם מעשים שהם כשלעצמם נפסדים ואת זאת יכולים לחוש הצדיקים השלמים. דוד אומר לעצמו: אנסה לעשות מעשה קטן הפוגע במלכותו של שאול-אכרות כנף מעילו ואבחן כיצד אחוש. אם הכל יעבור כשורה אות הוא כי סופו של שאול בא. אמנם אם אחוש חרטה ורגשות אשם אדע כי עדיין לא בא זמנו של שאול ועדיין מלכותו קיימת. ואמנם מספר הכתוב: "ויהי אחרי כן ויך לב דוד אתו על אשר כרת את הכנף אשר לשאול!" דוד מקבל אות ברור ביותר כי אסור לו לעשות מעשה.

(כאן המקום להתבונן בדבריו של פרופ' יהודה אליצור בספרו 'ישראל והמקרא':

"מענתה נבין מה הדבר שאומרים אנשי דוד אליו בפרק כד. בשום מקום לא אמר אלהים אל דוד על שאול "הנה אנכי נתן את אויבך בידך ועשית לו כאשר יטב בעיניך". מניין לאנשי דוד הדבר הזה? זהו פירושם שלהם, של אנשי המקרא, בני התקופה: אתה טוען שנמשחת למלך על ישראל והרי שאול מולך, אם כן כיצד תגיע אתה למלוכה? הוזה אומר, ששיתוף הפעולה הנדרש מידך עם אלוהיך, שאתה בוטח בו, מחייבך כי כאשר תבוא שעת הכושר ושאל יגיע לידך, תעשה בו מה שאתה צריך לעשות, אם רצונך להיות מלך. זה הפירוש שמפרשים את העניין אנשי דוד מרי הנפש. אף דוד נוהג בדרך כלל לפי עיקרון זה...הסיפור המקראי אינו רוצה לומר את הדבר

הפשוט, שדוד גמל טובה תחת רעה... כאן הדבר שונה לגמרי. דוד אינו סתם חס על אויבו- הוא מתנשא מעל למעשי התקופה ודרכיה. הוא אומר: "מרשעים יצא רשע וידי לא תהיה בך", "ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם אעשה את הדבר הזה לאדני משיח ה' לשלח ידי כי משיח ה' הוא". הוא אומר כי בעניין זה אין הוא מוכן לשיתוף פעולה עם ההשגחה, כי ההורג את משיח ה' הוא רשע... דוד מתנסה ניסיון אלהי. האם לא האלוהים אינה לידו את שאול, הרודף אחריו כל הימים, בשעה שנכנס למערה. האם לא מצווה הוא מאת אלוהים לעשות זאת? דוד עומד בניסיון אלוהי זה בבחינת "כי שרית עם אלוהים ועם אנשים ותוכל". העיקר כאן, בעיני המספר הנבואי, הוא לא שדוד שילח את אויבו, אלא הצד התיאולוגי" (עמ' 133-134).

יסוד לדברים הללו ניתן למצוא בדבריו הנוקבים של ר' צדוק הכהן מלובלין :

"פעמים נדמה לאדם שיש לו סייעתא דשמיא לדבר שהוא עושה, אל יסמוך על זה לאמר שדבר טוב הוא, דלולי כן לא היה הקב"ה עוזרו, שרק לבא ליטהר מסייעין אותו, אבל בבא ליטמא אמרו רק דפותחין לו ולא מסייעין. דמכל מקום פעמים יש דלנסיין סייעוהו וכיוצא, וכמו שאיתא במיכה שאמר עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי כי היה לי הלוי לכהן, הרי חשב שהיה לו סייעתא דשמיא ועזר אלהי להזמין לו הלוי לכהן ולהיטיב לו" (צדקת הצדיק אות לט).

וכן כתב עוד :

"פעמים שרואה בבירור שהש"י מסייעו ומסכים עם מעשיו, עם כל זה אינו ראייה כי מעשיו ישרים באמת. ועל זה נאמר "מדריכך בדרך תלך, ודרשו רז"ל בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו" (שם, אות סד).

משמעות הדברים היא כי על האדם לבחון באופן אבסולוטי את מעשיו ולא להיסמך על התנהלותה של המציאות בלבד על מנת להכשיר את מעשיו. מבחינה זו, טוען פרופ' אליצור, כי דוד עמד בניסיון ולא שלח ידו במשיח ה' תוך שת"פ לכאורה עם ההשגחה, משום שדוד הבין כי רשעות היא לשלוח יד במשיח ה' וה' אינו חפץ ברשע. אכן, אומרים האלשיך הק' והמלבי"ם, דוד חש בכך בכל ליבו כאשר כרת את כנף מעילו של שאול ועל כן נימנע מלהורגו בידעו כי רע הדבר בעיני ה'.

[בלא להרחיב יתר על המידה, נזכיר כי לכריתת כנף המעיל ישנה משמעות מיוחדת. די לנו אם נזכור כי היה זה שמואל שלא מכבר קרע את כנף מעילו של שאול (לפי אחת האפשרויות להבין את הפס') ואמר "כי קרע ה' ממלכות ישראל מעליך ונתנה היום לרעך הטוב ממך" (וכך אמנם יאמר שאול לדוד בסוף פרקנו). אך יש מקום להעמיק בכך עוד יותר.

הבגד ניתן לאדם בעקבות החטא: "ויעש ה' אלוהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם". הבגד מבטא דבר והיפוכו. מצד אחד את הבגד לובש מי שרוצה לצאת החוצה ולהתגלות, אך מצד שני לשם כך הוא דווקא מתכסה בבגד ומעלים את עצמו! אכן זהו הסוד של מי שעובד בשדה, בשדה החומר. המדרש אומר כי את הכתונת שעשה יעקב ליוסף הוא ירש מעשיו שלקחה מנמרוד שנטלה מאדם הראשון :

"ויעשה לו כתונת פסים- היא הכתונת שעשה הקב"ה לאדם וחוה, היא שלקחה עשו מנמרוד והם בגדי עשו החמודות שלבש יעקב בשעת הברכה". (תורה שלמה עה"פ)

המדרש רואה קו רציף המחבר את כל אנשי השדה סביב הבגד. האדם שסולק מהשדה אשר ברכו ה'-הוא גן עדן, אל השדה החיצוני. נמרוד שהיה מלך עולם החומר. עשו שהיה איש ציד איש שדה. אמנם, יעקב לא היה זקוק לבגד מעיקרא משום שתפקידו היה באוהל פנימה, בעולם הרוחני, איש

תם יושב אוהלים. אך מכיוון שעשו כשל בתפקידו, העבירה רבקה את התפקיד ליעקב. יעקב היה מעתה איש בעל תפקיד כפול, איש שדה ואיש אהלים. החלוקה הזו חזרה להופיע בבניו של יעקב. בני רחל ובני לאה חלקו את התפקידים ביניהם! בני לאה ובראשם יהודה מקבלים את התפקיד הרוחני, ואילו בני רחל מקבלים את התפקיד החומרי. על כן, מכל בניו, יעקב עושה ומעניק את כתונת הפסים דווקא ליוסף (הרחבה במאמרו של הרב קוק 'המספד בירושלים' בתוך הספר 'מאמרי ראייה'). מעתה יוסף הוא המטפל בצדדים הגשמיים והשייכים לבניינה הלאומי-החומרי של האומה. אם נשים לב נבחין במרכזיות של הבגד אצל יוסף: יוסף עוזב את בגדו אצל אשת פוטיפר, יוסף מחליף שמלותיו לפני שנכנס לפרעה, יוסף מעניק חליפות לבנימין. כשהמדרש מנסה להבין מהו פשר ראייתו של הים שמפניה הוא נס: "הים ראה וינס", אומר המדרש כי הים ראה את ארונו של יוסף שהוא הנס הראשון, שנאמר: "ויעזב בגדו אצלה וינס ויצא החוצה" (ילקוט שמעוני לתהילים רמז תתעג). הים נבקע מחמת מי שידע מתי לברוח מהעולם החומרי הטמא ולעזוב שם את הבגד.

מעתה מובן מה עושה הבגד אצל שאול. שאול מיוחד בבגד אשר לו. הוא מבניה של רחל והוא אמור לבנות את התשתית החומרית של מלכות ישראל. משעה ששאול כושל במלכותו, יהיה זה אך טבעי ששמואל יקרע דווקא את כנף מעילו שהוא המבטא יותר מכל את יחודו של שאול! על כן אומר המדרש כי לא בכדי קרע שמואל את כנף המעיל שהרי בכך אמר שמואל לשאול כי סימן יהיה בידו שמי אשר יקרע את כנף מעילו יהיה היורש שלו! משום כך אומר שאול לדוד בפסוק כא: "**ועתה** הנה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל". אם קרעת לי את כנף המעיל אות הוא כי אתה יורשי!

היטב חרה לשמואל על כי כשל שאול שהלא גם שמואל מבני יוסף היה (עייין בתרגום יונתן על פרק א פס' א בשמואל). ואכן שמואל עצמו עלה אף למרום עם מעילו השלם: "ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עולה **והוא עטה מעיל** וידע שאול כי שמואל הוא" (שמואל א כח יד). כך הוא מהלכם של הדברים אף בהתפלגותה של מלכות ישראל: "ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים, וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך, **והוא מתכסה בשלמה חדשה** ושניהם לבדם **בשדה**. ויתפש אחיה **בשלמה החדשה** אשר עליו, ויקרע שנים אשר קרעים, ויאמר לירבעם: קח לך עשרה קרעים, כי כה אמר ה' אלהי ישראל הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרה השבטים" (מלכים א כט לא).

ירבעם שמונה על ידי שלמה "לכל סבל בית יוסף" כי היה עושה מלאכה מצליח (ממש אתו ביטוי שנאמר על יוסף סבו), לובש בגד ומתמקם בשדה, בשדה העשייה החומרית. ושוב קריעת הבגד שהפעם נותנת בידו מלכות.

דוד לא חפץ בכריתת המעיל, הוא שאף בכל חייו לאיחוד בין שני הבתים, בית יהודה ובית יוסף. דוד רצה בחיבור בינו לבין שאול ועל כן התקשר אף בקשרי משפחה עם שאול (ומכאן, אומרים המפרשים, הפניה לשאול בתואר: "אביו", שהרי חותנו היה). "ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף אשר לשאול". גם זה היה כבר מוגזם!

אי אפשר לוותר על המשימה של קידוש החומר והעלאת הטבע. ישנם חלקים מיוחדים באומה הישראלית אשר ירשו את הכשרון לפעול בשדה ועל האומה לאפשר להם את המרחב המתאים למילוי תפקידם. אך דווקא בשל מורכבות המשימה הזו היא מופיעה בצורה כה מסובכת. [ואכמ"ל.]

בשלב זה מתגלע ויכוח קשה בין דוד לאנשיו, עד כדי כך שדוד נזקק למנהיגות קשוחה וחריפה-
 "וישסע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול".

דוד מטעים את דבריו באמרו: "חלילה לי מה' אם אעשה את הדבר הזה לאדני למשיח ה' לשלח
 ידי בו כי משחי ה' הוא". דוד מכנה את שאול "משיח ה'", ואם הוא משיח ה' הרי ש "חלילה לי
 מה' ". אך כאן אתה עומד וזועק: האם שאול הוא משיח ה' והלא דוד כבר נמשח על ידי שמואל?
 טענתו זו של דוד מאפשרת לנו הצצה לשיטתו הרוחנית של דוד כפי שהיא מתוארת בידי הרב קוק:
 "דוד דגלי מסכת, כתיב ביה: "יראיך יראוני וישמחו". שאול דלא גלי מסכת, כתיב
 ביה: "כל אשר יפנה ירשיע". הנצחון על המתנגדים, ביחוד בענינים הרוחניים,
 מצטייר בשני פנים: האחד, להראות את הצד הרע שיש באותו הענין שהוא רואה
 לנגד לו. ובהראות צד הרע, ישמע העם ויטו אחרי המדריך הטוב. אמנם, לכל דבר רע
 יש איזה ענין טוב, שמצדו הוא מושך את הלבבות אליו. על כן, אע"פ שיש צדק גדול
 בהוראת הצד הרע, מ"מ כל זמן שרק התכונות הרעות ישמיע, יפעל רק שהשומעים
 הישרים, ירשיעו את המתקוממים. אבל המתקוממים עצמם, הם מכירים את הצד
 הטוב, הקטן, שיש בעינים. ובשביל שהם רוצים באותו החלק הטוב, הם מנאצים
 ומרשיעים. על כן לא יהיה הנצחון על הרשעה שלם, כיון שהאויב עצמו מחזיק
 בדעתו ומוצא את צדקו בגרעין הטוב שלו, וזה נובע מפני שלא גלה המעמיד על
 האמת, את המסכת בשלמותה" (מאמרי ראיה עמ' 84. עיין בעניין זה בהרחבה בספר
 'לאמונת עתנו' ח"ב, מאמר "הישר כדוד").

דוד מתמודד עתה מול מלכות שאול כשלנגד עיניו ועיני אנשיו גלויים בעוצמתם הצדדים
 השליליים של מלכות שאול. אמנם, אומר דוד לאנשיו, עלינו לשאול את עצמנו מהם הצדדים
 החיוביים במלכות שאול שבשלהם הוא עדיין מלך ורק כשתושלם הופעתם במציאות נוכל לרשת
 את מקומו. עלינו לפרש את המסכת כולה על כל צדדיה ולא לעסוק אך ורק במגרעותיה של
 המלכות שלולא כן לא נוכל לעבור מפרק א של צמיחת המלכות בישראל לפרק ב. דוד משתדל בכל
 מאודו לברר אל נכון את ערך המלכות בישראל (שהיא לאמיתו של דבר ערכה של הציבוריות
 הישראלית) ועל כן מוצא מקום לברר לאנשיו את מעמדו של שאול כמשיח ה' דווקא ברגע טעון
 זה.

כך מבאר הרלב"ג את החלטתו של דוד שלא להרוג את שאול:

"וזה היה מהפלגת חסידותו עם שזה גם כן יהיה סיבה אחר כך להקל בהריגת
 המלכים, וידע דוד כי הממלכה תהיה לו ולזה רצה להרחיק ענין הריגת המלכים
 משיחי ה' ולזאת הסיבה בעינה צוה להרוג הנער העמלקי אשר הגיד לו שהרג שאול
 אע"פ שכבר צוהו שאול על זה, ולזה גם כן צוה להרוג אשר הרגו איש בשת בן שאול"
 הרלב"ג מוצא קשר עקבי בהתנהגותו של דוד עם המלכות שקדמה לו, בכמה אירועים. הצד השווה
 שבכולם הוא שדוד רוצה ללמד אותנו, עוד טרם נגיע למלכותו שהיא מלכות אידיאלית, את ערך
 המלכות מצד עצמה, בהיותה מלכות משיח ה'. אם נדע לנהוג כראוי במלכות שעה, נדע לנהוג
 כראוי במלכות עולם. (ואולי כאן המקום להזכיר את כינויו של כורש המלך הפרסי על ידי הנביא:
 "כה אמר ה' למשיחו לכורש". מכאן נלמד כי כל מי שמשמש כלי ביד ההנהגה האלוהית העושה
 את דרכה לגאולתם של ישראל וגאולתו של העולם כולו נקרא משיח. מה גם ששאול נמשח בפועל
 על ידי שמואל הנביא. דוד חוזר ומדגיש עניין זה בכדי לנעוץ אותו היטב בתודעת אנשיו). כל עוד

שאול מולך ומשמש כמנהיגה של האומה הישראלית, אזי עם כל הביקורת שיש לדוד ואנשיו כלפיו יש לראות בו משיח ה'. ואכן כך מתנהג דוד בגשתו אל שאול:

"ויקרא אחרי שאול לאמר **אדני המלך** ויבט שאול אחריו **ויקד דוד אפים ארצה**

"וישתחו"

בפס' י מוכיח דוד את שאול ואומר: "למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך". הלומד היה מצפה לשמוע את דוד מוכיח כהוגן את שאול על התנהלותו בכל התקופה האחרונה בהיותו רודף ממש אחר דוד. אך לא כן פועל דוד. הוא תולה את התנהגותו של שאול בכך שהעומדים על ידו מסיתים אותו לכך. עם כל זאת שלכאורה על שאול מוטלת האחריות לבחור את האנשים הסובבים אותו, דוד נוהג בכבוד המלכות ואינו מוכיח את שאול ישירות.

האדם הזה האומר לשאול כי דוד מבקש רעת המלך הינו דואג האדומי. אין כאן המקום להרחיב בלימוד דמותו של דואג אך די אם נזכיר את דברי חז"ל כי "אין תורתו של דואג אלא מן השפה ולחוץ" (ילק"ש תהילים רמז תשסא). דואג (שהגימ' של שמו זהה לשל זו של דוד) היה קשור לתורה במגמה הפוכה מזו של דוד. דוד היה כולו כלפי פנים- "לך אמר **ליבי** בקשו פני..." אך דואג כוון עצמו לתורה חיצונית שאינה חודרת את הלב.

בפס' יא אומר דוד משפט המשתמע לכמה משמעויות, אך נראה כי כולן משלימות זו את זו: "ואמר להרגך ותחס עליך"- מי 'אמר' ומי 'ותחס'?

רש"י מבאר כי הכוונה היא למי שאמר להרגך, שהם אנשי דוד. ומי שחסה על שאול היא נפשו של דוד.

רלב"ג מבאר כי היה זה ליבו של דוד שאמר לו בתחילה כי עליו להרוג את שאול אך הוא חזר בו ונפשו חסה עליו.

חז"ל (ובעקבותיהם הרד"ק והמלבי"ם) אומרים כי מי שאמר להרוג את שאול הוא לא אחר מאשר הקב"ה בכבודו ובעצמו, שהרי לשאול דין רודף שניתן להרגו מדין הבא להרגך השכם להורגו! אך בכל זאת דוד לא הסכים לנהוג כך וחס על שאול (וכבר הרחבנו לעיל בעניין זה). המלבי"ם מוסיף לבאר כי לא בכדי נקט דוד בפועל 'ותחס' משורש ח.ו.ס. שהוא, לעומת ח.מ.ל. או ר.ח.ס, בא לתאר את רגש החמלה כלפי מי שיש לחומל הנאה ממנו. ואכן אומר דוד כי יש לו הנאה משאול, בתור מלכם של ישראל- משיח ה', ועל כן אינו חפץ להורגו.

בפס' יג אומר דוד כי ה' הוא זה שישפוט בינו לבין שאול, והשלכה מרחיקת לכת לאמירה זו. דוד אומר כי על אף העובדה שהוא יודע כבר עתה כי אם שאול יהרגנו הרי האמת תצא לאור וה' יינקם משאול, אין זה נותן לו לגיטימציה להרוג את משיח ה' כעת! - "ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה בדך"! דוד מסתייע ממשל הקדמוני האומר: "מרשעים יצא רשע" ומכאן הוא מסיק: "וידי לא תהיה בדך"! מה פירושו של משל זה?

חז"ל פירשו כי המשל אומר כי מגלגלין חובה על ידי חייב. ועל כן כשה' רוצה להביא חובה על החייב הוא מגלגל זאת בידי חייב אחר. דוד לא מוכן להיות החייב שעל ידו בא שאול על עונשו! יש מפרשים שפירשו כפי משמעו הפשוט של המשל: מרשעים יצא מעשה רשע, ודוד הסבור כי הריגתו של שאול הינה מעשה רשע אינו מוכן לבצעו. דוד אינו מסתפק בפחות מהתואר 'רשעי' למעשה הריגתו של שאול על אף העובדה שמן הדין היה מותר לו להרוג את שאול כדין רודף הבא להורגו!

שאול הרואה את כנף מעילו ביד דוד ועמד על טהרתו וחסידותו של דוד נושא קולו בבכי. אין זו הודאה על האמת בלבד אלא פרץ רגשי המבטא כי שאול חש את נמיכות קומתו אל מול זו של דוד

שגמלו טובה תחת רעה. שאול מכיר כי הוא זה אשר רדוף מדמותו של דוד ועל כן הפך עצמו להיות רודפו של דוד: "ועתה הנה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל". סיומו של הפרק מסיים שוב באזכורי המקומות: שאול שב אל ביתו ודוד ואנשיו עלו על המצודה. המדרש מתאר את שיבתו של שאול לא אל ביתו בלבד אלא אף אל נקודת המוצא הישנה שלו: "כיון שהלך לו שאול אמרו לו גיבוריו: וכי בשביל שלא הרגך במערה היה צדיק? יודע היה שאלו עשה לך מאומה היינו נכנסים ואוכלים אותו עלי. שמע להם שאול" כמה היינו מצפים כי לאחר כל מה שאירע ידחה שאול בשאט נפש את דברי גיבוריו אך לא כן היה. שאול חוזר לביתו ולסורו! האם גם דוד ישבר? על כך- בפרק כו.